

b) Rivayet Birleşik Zamanlı Fiil

Basit zamanlı fiillere ek fiilin duyulan geçmiş zaman eki getirilerek “rivayet birleşik zaman” yapılır. Şimdiki zaman rivayetiyle çekimlenen fiil aşağıda verilmiştir.

I. Tekil Şahıs Çalışıyormuşum

II. Tekil Şahıs Çalışıyormuşsun

III. Tekil Şahıs Çalışıyormuş

I. Çoğul Şahıs Çalışıyormuşuz

II. Çoğul Şahıs Çalışıyormuşsunuz

III. Çoğul Şahıs Çalışıyormuşlar.

Farklı kiplere göre çekimlenen rivayet birleşik zamanlı fiillere örnekler:

Çalışacakmışsın (gelecek zaman rivayet II. tekil şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışırmış (geniş zaman rivayeti III. tekil şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışmalıymışız (gereklilik kipi rivayeti I. çoğul şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışaymışsınız (istek kipinin rivayeti II. çoğul şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışsaymışlar (şart kipinin rivayeti III. çoğul şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Emir kipi ve görülen geçmiş zamanın rivayet birleşik zamanı yoktur.

a) Şartlı Birleşik Zamanlı Fiil

Basit zamanlı fiillere ek fiilin şart kip eki getirilerek “şartlı birleşik zaman” yapılır. Eylemin gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğu anlamı vardır. Şimdiki zaman şartı ile çekimlenen fiil aşağıda verilmiştir.

I. Tekil Şahıs: Çalışıyorsam

II. Tekil Şahıs: Çalışıyorsan

III. Tekil Şahıs: Çalışıyorsa

I. Çoğul Şahıs: Çalışıyorsak

II. Çoğul Şahıs: Çalışıyorsanız

III. Çoğul Şahıs: Çalışıyorsalar

Farklı kiplere göre çekimlenen şartlı birleşik zamanlı fiillere örnekler:

Çalışmışsam (geçmiş zaman şartı I. tekil şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışacaksan (gelecek zaman şartı II. tekil şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışırsa (geniş zaman şartı III. tekil şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

Çalışmalıysanız (gereklilik kipinin II. çoğul şahsıyla çekimlenmiş birleşik zamanlı fiil)

İstek kipi, şart kipi ve emir kipinin birleşik zamanı yoktur.

YAPILARINA GÖRE FİİLLER

Yapı bakımından fiiller; basit fiil, türemiş fiil ve birleşik fiil olmak üzere üç grupta incelenir.

a) Basit Fiil: Çekim ekleri alan alabilen, yapım ekleri almayan fiillere basit fiil denir.

Basit zamanlı fiille, basit fiili birbirine karıştırmamak gerekir.

Örnek: İki oda arkadaşı sınavlardan düşük puan almışlardı.

Bu cümledeki “almak” fiili incelediğimizde basit fiil olduğu anlaşılmaktadır.

al: fiil kökü

mış: geçmiş zaman (çekim eki)

lar: çoğul eki (çekim eki)

dı: ek fiil (çekim eki)

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili fiillerde yapısı bakımından basit fiildir.

Fırsat bulduğunda derslerine çalışır.

Her gün düzenli yemek yemelisiniz.

Yıl sanki yaz mevsimi geç gelecek.

b) Türemiş Fiil

En az bir tane yapım eki almış fiile denir. Türemiş fiiller isimden türemiş fiil ve fiilden türemiş fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmelidir.

1) İsimden Türemiş Fiiller

İsimlere gelen yapım eklerinden türetilen fiillere denir.

Örnek: Çiçekleri suladı. (su: isim, la: isimden fiil yapım eki= türemiş fiil)

Yeni işini çabuk benimsemiş. (ben: isim, im şahıs eki çekim eki, se: isimden fiil yapım eki= türemiş fiil)

Parmağını kestiği için kanamış. (kan: isim, a: isimden fiil yapım eki, mış: geçmiş zaman çekim eki= türemiş fiil)

Annesi oğlunun yolunu gözlüyor. (göz: isim, le: isimden fiil yapım eki, yor şimdiki zaman çekim eki=türemiş fiil)

2- Fiilden Türemiş Fiiller

Fiil kök veya gövdelerine gelen yapım ekleriyle fiil türetilen eklere denir.

Örnek: Odunlar sobada yakıldı. (yak: fiil, ıl: fiilden fiil yapım eki, yakıl: türemiş fiil)

Annesini görünce sarıldı.(sar: fiil, ıl: fiilden fiil yapım eki, sarıl: türemiş fiil)

Yazdığı notlar başkası tarafından silinmiş.(sil: fiil, in: fiilden fiil yapım eki, silin: türemiş fiil)

Eline geçen fırsatı kaçırdı.(kaç: fiil, ır: fiilden fiil yapım eki, kaçır: türemiş fiil)

c) Birleşik Fiil

Yapılan bir eylemi ifade etmek için iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan fiillere denir. Birleşik eylemi oluşturan sözcüklerin en az birinin fiil olması gerekmektedir. Birleşik fiiller üç ayrı grupta incelenir.

1- Kurallı Birleşik Fiil

İki fiilin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiile denir. Kurallı birleşik fiiller genellikle bir fiilden sonra gelerek oluşur. Her zaman bitişik yazılan kurallı birleşik fiiller kendi içinde dörde ayrılır.

a) Yeterlilik Fiili

Bir fiilden sonra “a/e bilmek” fiili getirilerek yapılır. Cümleye ihtimal, olasılık, rica, istek ve eylemi yapabilme anlamı katar.

Örnek: Sonunda istedikleri yere gelebildi.

Eline aldığı çuvalları taşıyabiliyor.

Gençler biraz sessiz olabilir misiniz.

Özümüzdeki yaz daha sıcak olabilir.

Bitirme tezini arkadaşın yazabildi mi?

Yeterlilik Fiilinin Olumsuzuz: Bir işe gücü yetmezlik yapamama anlamı taşımaktadır. Olumsuzluk ekleri ma/me ile yapılır.

Örnek: Verilen sorumlulukları yerine getiremem.(olumsuz, gücü yetmezlik)

Verilen sorumlulukları yerine getirebilirim. (olumlu-ihtimal)

Çocuklar bu düşünceye sahipse okuyamaz.(olumsuz, gücü yetmezlik)

Çocuklar bu düşünceye sahipse okuyabilir. (olumlu-ihtimal)

Sizinle bu yola gelemeyebilirim.(olumsuz)

b) **Tezlik Fiili:** Bir fiilden sonra “ı/i vermek” fiili getirilerek yapılır. Cümleye yapılan veya anlatılan bir eylemin birdenbire, çabuk yapıldığı anlamı katar.

Örnek: Elindeki yeni aldığı kuş uçuverdi.

Büyük ova baharda sararıverdi.

Öğrenciler sınavlardaki soruları çözüverdi.

Derste söylediklerimi yapmama gerek kalmadan anlayıverdi.

Tezlik Fiilinin Olumsuzuz: Bir işe önem vermeme yapamama anlamı taşımaktadır. Olumsuzluk ekleri ma/me ile yapılır.

Örnek: İstedğin bu ürünleri de almayıver.

Eğer sizi sevmiyorsa gitmeyiverin yanına.

- c) **Süreklilik Fiili:** Bir fiilden sonra “-a/e durmak, -a/e kalmak, -a/e gelmek” fiilleri getirilerek yapılır. Cümleye yapılan veya anlatılan bir eylemin yapıldığı bitmediğini, uzun süre devam ettiği anlamı katar. Olumsuz biçimi yoktur.

Örnek: Vedalaşan kardeşlerin arkasından bakadurdu.

Bu sabah saat 10.30’a kadar uyuyakalmış.

Bizde düğün törenleri dedelerimizden süregeliyor.

- d) **Yaklaşma Fiili:** Bir fiilden sonra “-a/e yazmak, fiili getirilerek yapılır. Cümleye yapılan veya anlatılan bir eylemin gerçekleşmesine çok yaklaşıldığı fakat eylemin gerçekleşmediği anlamı katar. Olumsuz biçimleri yoktur.

Örnek: Çocuklar merdivenlerden düşeyazdı.

Sınav sonucunu öğrendiğimde bayılayazdım.

- 2- **Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller:** Bir isimden sonra gelen “etmek, eylemek, kılmak, buyurmak ve olmak” yardımcı fiilleriyle oluşturulan birleşik fiillerdir. Yardımcı fiiller oluşturulurken herhangi ses olayı meydana gelirse bitişik yazılır, ses olayı meydana gelmezse ayrı yazılır.

Örnek: Beni gördüğü için mutlu oldu.

Öğretmenlik mesleğini sevdiği için tercih etti.

Bu hususta bizlere emir buyurdu.

Organizasyonun yapılmasında onlar yetkili kılındı.

Evimizin taşınmasında bizlere yardım eyledi.

3- Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller: En az iki kelimenin gerçek anlamından uzaklaşarak birleşmesi sonucuyla öbekleşmesine denir. Deyimler anlamca kaynaşmış birleşik fiillerdir.

Örnek: Saygısız öğrencileri görünce küplere biner.

Seni uzun süre beklemekten burada ağaç oldum.

İçerisi cadı kazanı gibi kaynıyor.

Benim yerimde olmak için can atıyor.

FiİLİMSİLER (EYLEMSİLER)

Fiilimsiler fiillere gelen eklerle oluşan sözcüklerdir. Fiilimsiler fiiller gibi çekimlenmeyen, haber ve dilek kipi alamayan ancak olumsuzluk eki alabilen, yargı bildiren ve yan cümlecik olabilen kelimelerdir. Cümle içinde isim, sıfat ve zarf görevini üstlenebilirler. Fiilimsiler kendi içinde isim fiil (ad eylem), sıfat fiil (ortaç), zarf fiil (ulaç, bağ fiil, bağ eylem) olmak üzere üçe ayrılarak incelenir.

a) İsim Fiil (Ad Eylem)

Fiillere getirilen “-ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş, -mak, -mek” ekleriyle yapılır. Fiillere gelen bu ekler geldiği kelimeyi cümle içinde isim yaparlar.

Örnek: Şiir yazmak Erol Beye huzur veriyor.

Şiir konusunda onun görüşüne ihtiyacımız var.

Genç akademisyenler Erol Beyle tanışmaya gidecekler.

Saz çalmayı öğrenmek istiyorlar.

İsim fiil eki aldığı halde kalıplaşarak bir varlığın kavramın adı olan sözcükler vardır. Bu sözcükler fiilimsi olarak kabul edilmezler.

Örnek: Merak ettiklerinizi danışmadan öğrenebilirsiniz.

Yaz gelince dondurma yiyeceğini söylüyor.

Olumsuzluk eki olan “-ma, -me” eki ile isim fiil eki olan “-ma, -me” ekinin birbirine karıştırılmamalıdır.

Örnek: Sofrayı toplama görevini bana verdiler.(isim-fiil)

Yere düşün yaprakları toplama. (olumsuzluk eki, isim-fiil değil)

b) Sıfat Fiil (Ortaç)

Fiillere getirilen -an, -en, -ası, -esi, -maz, -mez, -ar, -er, -dık,-dik,-duk,-dük,-acak,-ecek,-mış,-miş,-muş –müş ekleriyle yapılır. Sıfat görevinde kullanırlar. Yan cümlecik oluştururlar. Aşağıda altı çizili kelimeler ortaçtır.

Örnek: Görünen köy kılavuz istemezmiş.

Akacak kan damarda durmaz.

İnanılır bir olay başa gelmedi.

Beklenmedik ziyaretçiler bize geldi.

Kaçar adımlarla buradan uzaklaştı.

Kurumuş yapraklar gibi savrulduk.

Sıfat fiiller kalıcı isim olduklarında sıfat fiil özelliği göstermezler.

Örnek: Dolmuş bekleyerek fazla vakit kaybediyorlar.

Sıfat-fiil ekleri adlaşmış sıfatlara geldiğinde fiilimsi kabul edilir.

Örnek: Buraya gelenler, bize iyi yaklaşıyor. (Gelen insanlar, gelenler adlaşmış sıfat) sıfat-fiil

c) Zarf Fiil (Ulaç)

Fiillere getirilen -ken, -alı,-meden,-ınca -ip, -arak,-dıkça, -e....-e, -r.....-maz, -casına, -meksizin, -dığında ekleriyle yapılır. Bu ekler fiili zarf yapma görevinde üstlenirler. Çekim ekleri almazlar. Geldikleri kelimelerde ünlü uyumuna göre değişiklik gösterirler.

Örnek: Hizmetli personel bağırarak konuşur.

Güle oynaya buraya geldi.

Bizi görür görmez sevinmeye başladı.

Dereyi görmeden paçaları sıvamayın.